

A naptalan Kelet: Bauhaus Kabán

(Spira Veronika: Miniesszék VIII., 2017.)

Urbanista a minap arról tudósított az *Indexen*, hogy a 30-as, 40-es évek fordulóján állt egy Bauhaus-stílusban épült villa **Kabán**. Egy korabeli képeslap meg is örökítette a város más nevezetességeivel együtt. Íme: a református templom, a községháza, Dr. Birtha Zoltán villája és a Hősök szobra:

.Vajon melyiknek nincs ma nyoma sem a városban? Persze, hogy a villának.

*Birtha Zoltán*ról keveset tudunk. Apja lelkész volt Léván. Hárman voltak testvérek. Trianon után Pestre költöztek, apja képviselő lett az új nemzetgyűlésben, majd a nyírségi Apagy község lelkésze volt haláláig. Zoltánból orvos lett, *Kabán* dolgozott. Ingyen gyógyította a szegényeket, munkaszolgálatosoknak, ha tehette, felmentést adott. Letartóztatták emiatt. 45 után rehabilitálták, de később a kommunisták is megbízhatatlannak találták. *Kistarcsára*, majd *Recskre* internálták. 1953-ban szabadult.

Ki tudja, miért maradt itthon?

Nyugdíjazásáig *Ónodon* dolgozott. 1984-ben, 79 éves korában felkerekedett, hogy meglátogassa Amerikában élő rokonait, de két héttel az érkezése után meghalt. A *Berkeley-Springs-i* temető családi kriptájában temették el *Virginia* államban, míg apja, édesanyja és a húga a debreceni temetőben nyugszanak.

Talán sohasem fogjuk megtudni, hogy *Birtha Zoltán*, aki egész életében kistelepülések körorvosa volt, honnan kapott ösztönzést arra, hogy egy hatezer lelkes községben *Bauhaus stílusú* villát építtessen. Mint ahogy azt sem tudjuk, ki volt a villa tervezője, kivitelezője, mikor és miért bontották le. És vajon hogyan került fel a villa fotója a Kabáról készült képeslapra?

Nézem a képeslapot: egyház, hivatal, szobor a bús magyar sorsról. A kötelező toposzok. Mit keres köztük a doktor ultramodern háza? Vajon *Kaba* is szeretett volna modernnek látszani? Büszkének lenni a merészségére, amellyel túlesz a közeli-távoli városokon, *Nagyváradon*, *Debrecenen*, *Szolnokon* vagy *Kecskeméten*? Miközben azért persze hitet tesz az egyház, az állam és a magyar gyász mellett is. Nehogy bárki félreértse, netán kozmopolitizmussal vádolja. Ki tudja, mi és honnan szivárgott be a hatezer lelkes nagyközség lakóinak a tudatába, a községháza egynémely urainak a fejébe. És a körorvoséba.

Egy blogbejegyzés azt valószínűsíti, hogy a **Rachbauer** építész család egy leszármazottja építhette a villát, ők jártak mindig vendégségbe BIRTHÁÉKHOZ. A Rachbauerek évszázadok óta építőmesterek, építészek Debrecenben és a környékén. És mint jó protestánsok, bizonyára Németországban tanultak.

Ahogy sorolom magamnak a közeli-távoli városokat, felötlik *Hajdúszoboszló*. Nemcsak a legközelebbi nagyobb település, de felkapott fürdőhely is szállodákkal, villákkal, éttermekkel, szabadosabb életvitellel. Sokáig nem találtam semmit, míg rá nem akadtam a *Hotel Gambrinus* szállodára egy képeslapon és néhány fotón:

Később, ugyancsak a neten találtam rá egy másik sokatmondó képeslapra talán az 50-es évek elejéről, amely rávilágít a villa sorsának egy meghatározó epizódjára:

Valóságos kincs ez a képeslap. Miben különbözik a háború előttiétől? Csak abban, hogy a **Birtha Zoltán villája** helyére egy másik felirat került: **Magyar Dolgozók Pártja**. Talán a Kistarcsa-, Recsk-rejtély nyitjára is ráleltünk. Miért is kellett egy szegényeket, munkaszolgálatosokat segítő orvost deportálni?

A helybeliek emlékeznek, hogy 56 után óvoda működött az épületben, majd felújítás helyett lebontották. Talán másra kellett a jó fekvésű belvárosi telek.

Mára azonban nemcsak a villa és vele a Bauhaus, de a szocializmus ajándéka, a kabai **cukorgyár** is eltűnt. A konkurencia felvásárolta és bezárta.

A nyugdíjas asszonykórus azonban él és virul.

Mint a hogy él és virul a templom, a városháza és a hősök emlékműve is. Sőt, kaptak maguk mellé két újabb társat is, egy Trianon-keresztet és egy székelly kaput:

Eközben a bezárt cukorgyár mellett, a senki földjén, kilométerekre a városközponttól, munka, közlekedés, infrastruktúra nélkül hatvan család rekedt a készenléti munkások befogadására épített *lakótelepen*. A cukorkvóta elvesztéséért járó uniós kártérítésből nekik egy fillér sem jutott. Gyerekeik szétszéledtek, nem ország-, de Európa-szerte.

Amikor felépült, igazi szocialista luxus-lakótelep volt óvodával, boltokkal, mérő nélküli gáz- és vízszolgáltatással, városi buszközlekedéssel. Ma az ipari gáz, amibe mindmáig be vannak kötve, drága, az egyéni mérők felszerelése megoldhatatlannak látszik. A községi önkormányzat pedig állandóan emeli a vízdíjat.

A szocializmus felszámolásának költségeit senki sem vállalja, az ott lakóknak pedig nincs miből. A cukor-kvóta milliárdokat azonban gyorsan zsebre tették, akik hozzáfértek.

Mégis, a 70-es, 80-as évek fordulóján épült lakótelep házainak több közük van a *Bauhaushoz*, mint az újkeletű trianoni keresztnek és a székely kapunak egy *európai Magyarországhoz*.

Mit építenek ma a Birta Zoltánok? Egyáltalán vannak még itthon Birta Zoltánok?